

ВІСНИК

**Академії праці і соціальних відносин
Федерації профспілок України**

Засновано у 1998 р.

Науковий збірник

**1(65)
2013**

ВІСНИК

Академії праці і соціальних відносин
Федерації профспілок України

Засновано в 1998 році

Науковий збірник

Засновник і видавець Академія праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17837-6687ПР від 18 березня 2011 р.

Збірник зареєстровано в базі даних РІНЦ
(Російський Індекс наукового цитування) -
з квітня 2013 р.

Збірник затверджений ВАК України як фаховий
із спеціальностей:

- історичні науки - Постанова Президії
ВАК України від 06.10.2010 р. № 3-05/6,
- економічні науки - Постанова Президії
ВАК України від 06.10.2010 р. № 1-05/6,
- соціологічні науки - Постанова Президії
ВАК України від 10.11.2010 р. № 1-05/7.

Виходить періодичністю чотири рази на рік

Передрукування матеріалів, опублікованих у
збірнику, дозволяється лише за згодою авторів
та видавця. У випадку передрукування цих ма-
теріалів посилання на науковий збірник «Вісник
Академії праці і соціальних відносин Федерації
профспілок України» обов'язкові.

Рекомендовано до друку Вченою радою АПСВ
ФПУ. Протокол № 6 від 21 березня 2013 р.

Підписано до друку 20.05.2013 р.
Формат - 70x108/16. Друк офсетний.
Папір офсетний №1. Ум.-друк. арк.- 12,95
Тираж - 100 прим.
Ціна договірна.

Видавництво «Академія праці і соціальних
відносин Федерації професійних спілок України»
Свідоцтво ДК № 3169 від 16.04.2008 р.
Велика Окружна дорога, 3 Київ-187,
МСП, 03680, Україна,
тел./факс (044) 526-15-45;
e-mail: edit@socosvita.kiev.ua

Надруковано: ТОВ «Видавництво «Сталь».
Свідоцтво ДК № 1212 від 28.01.2003 р.
бул. Віталія Шимановського 2/1
м. Київ, 02660, Україна,
тел./факс 516-45-02
Замовлення № 0186

Редакційна колегія

- Гавриленко І.М., доктор філософських наук, професор,
голова редколегії
- Котелянець В.І., доктор економічних наук, професор,
заступник голови редколегії з економічних наук
- Добровольська Г.О., доктор історичних наук, доцент,
заступник голови редколегії з історичних наук
- Головко Я.Д., кандидат фізико-математичних наук, доцент,
відповідальний секретар
- Аркадіус Дурасевич, PhD (економіка) (Польща)
- Андрусішин Б.І., доктор історичних наук, професор
- Барматова С.П., доктор соціологічних наук, професор
- Бабкіна О.В., доктор політологічних наук, професор
- Буяшенко В.В., доктор філософських наук, професор
- Васильченко З.М., доктор економічних наук, професор
- Головко В.І., кандидат економічних наук, доцент
- Злобіна О.Г., доктор соціологічних наук, професор
- Карагодіна О.Г., доктор медичних наук, професор
- Коденська М.Ю., доктор економічних наук, професор
- Куценко В.І., доктор економічних наук, професор
- Лисенко О.Є., доктор історичних наук, професор
- Макеев С.О., доктор соціологічних наук, професор
- Марцін Бакієвич, PhD (економіка) (Польща)
- Мірослав Гревінські, Dr hab. (політологія) (Польща)
- Пилипенко В.Є., доктор соціологічних наук, професор
- Реєнт О.П., доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
- Романова Л.В., доктор економічних наук, професор
- Ручка А.О., доктор філософських наук, професор
- Соболева Н.І., доктор соціологічних наук
- Ставнюк В.В., доктор історичних наук, професор
- Співак В.М., доктор політичних наук, професор
- Судаков В.І., доктор соціологічних наук, професор
- Танчер В.В., доктор філософських наук, професор
- Тарасенко В.І., доктор соціологічних наук, професор
- Якуба К.І., доктор економічних наук, професор

Редакція може не поділяти позиції й точки зору авторів, а
також публікувати окремі матеріали у порядку обговорення

Начальник редакційно-видавничого відділу Іоніна О.В.
Наукове редагування Трубенко В.С.
Переклад Бондар С.І., Тетерук С.П.
Макетування та верстка Іоніна О.В.

© Академія праці і соціальних відносин
Федерації профспілок України, 2013

У номері

Соціологія та професійковий рух	
<i>Барматова С.П.</i>	
Соціальні наслідки підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги для населення: соціологічний підхід до проблеми	6
<i>Хомерікі О.А.</i>	
Трансформаційні процеси в українській вищій школі: напрями і проблеми	12
<i>Юрженко Л.В.</i>	
Прогнозування соціокультури: можливості та обмеження методів з позиції синергетичного підходу	19
<i>Шапошникова І.В.</i>	
Дослідження навчальних практик сучасної студентської молоді	26
Економіка. Проблеми економічного становлення	
<i>Wojciech Duranowski</i>	
Critical points of view on contemporary labor relations	30
<i>Буркальцева Д.Д.</i>	
Економічна безпека підприємництва в Україні: функції у системі економічної безпеки держави та інституціональні перешкоди забезпечення	35
<i>Мальгіна Т.А., Коваленко С.А.</i>	
XXI век вносить коррективы в модель общественного развития	41
<i>Опанасенко В.М.</i>	
Мотивація в функціонуванні та розвитку господарських систем	46
<i>Піонтько Н.Б.</i>	
Вплив діяльності агрохолдингів на становлення монополізації ринку землі України	50
<i>Ткаченко Я.С., Нестеренко В.А.</i>	
Фінансове забезпечення енергозберігаючих проєктів в Україні	58
<i>Шолудченко С.В.</i>	
Формування національного туристичного бренду України на ринку туристично-рекреаційних послуг	65
<i>Штигоцька Н.О.</i>	
Шляхи підвищення ефективності угод злиття та поглинання в банківському секторі України	69
<i>Шульгіна Л.М., Мельничук В.М.</i>	
Розроблення системи показників цінності упаковки для споживачів промислового ринку	75
<i>Ярмоленко Ю.О.</i>	
Соціально-економічний ефект від впровадження маркетингових підходів у діяльності санаторіїв	83
<i>Яцунь О.М.</i>	
Університет за умов трансформації економічного суспільства	89
Політика. Історія культури	
<i>Адамович Н.М.</i>	
Хартії вольності у дослідженнях М.П. Драгоманова	94
<i>Буряк Л.І.</i>	
Соціокультурний та духовний часопростір національної пам'яті: проблема структурування	101
<i>Бутенко Я.М.</i>	
Відносини України та міста-держави Ватикан у контексті євроінтеграції (1992 – 2011)	106
<i>Голованов С.О.</i>	
Витоки процесу становлення релігійних уявлень античного суспільства	112
<i>Двірня К.П.</i>	
Підготовка видання з історії профспілки РОБОС в Україні наприкінці 20-х років ХХ ст. (за матеріалами комісії Істпрофу)	118
<i>Конта Р.М.</i>	
Дослідження проблеми розвитку української етнології у Науковому товаристві ім. Шевченка на сторінках «Записок НТШ» (1906–1913)	123
<i>Крисенко Д.С.</i>	
Місце СРСР у доктрині національної безпеки першої адміністрації Р. Рейгана (1981–1984)	129
<i>Лукашенко А.І.</i>	
Вплив християнського дуалізму на повсякденне життя монастирів, середньовічну освіту та мистецтво (III – середина XI ст.)	134
<i>Мелешко Н.Б.</i>	
Організація перевезення «переміщених осіб» територією Української РСР на початковому етапі репатріації (вересень – грудень 1944 р.)	139

В номере

Социология и профсоюзное движение

- Барматова С.П.*
Социальные последствия повышения тарифов на жилищно-коммунальные услуги для населения: социологический подход к проблеме 6
- Хомерики Е.А.*
Трансформационные процессы в украинской высшей школе: направления и проблемы 12
- Юрженко Л.В.*
Прогнозирование социокультуры: возможности и ограничения методов в контексте синергетического подхода 19
- Шапошникова И.В.*
Исследование учебных практик современной студенческой молодежи Экономика. Проблемы экономического становления 26
- Экономика. Проблемы экономического становления**
- Войчек Дурановский*
Критический обзор современных трудовых отношения 30
- Буркальцева Д.Д.*
Экономическая безопасность предпринимательства в Украине: функции в системе экономической безопасности государства и институциональные препятствия обеспечения 35
- Мальгина Т.О., Коваленко С.О.*
XXI столетия вносить коррективы у модель суспільного розвитку 41
- Опанасенко В.М.*
Мотивация в функционировании и развитии хозяйственных систем 46
- Пйонтко Н.Б.*
Влияние деятельности агрохолдингов на становление монополизации рынка земли в Украине 50
- Ткаченко Я.С., Нестеренко В.А.*
Финансовое обеспечение энергосберегающих проектов в Украине 58
- Шолудченко С.В.*
Формирование национального туристического бренда Украины на рынке туристично-рекреационных услуг 65
- Шпиготская Н.О.*
Пути повышения эффективности сделок слияния и поглощения в банковском секторе Украины 69

- Шульгина Л.М., Мельничук В.М.*
Разработка системы показателей ценности упаковки для потребителей промышленного рынка 75
- Ярмоленко Ю.А.*
Социально-экономический эффект от внедрения маркетинговых подходов в деятельности санаториев 83
- Яцунь А.М.*
Университет в условиях трансформаций экономического общества 89

История, политика, культура

- Адамович Н.Н.*
Хартии вольности в исследованиях М.П. Драгоманова 94
- Буряк Л.И.*
Социокультурный и духовный хронотоп национальной памяти: проблема структурирования 101
- Бутенко Я.И.*
Отношения Украины и города-государства Ватикан в контексте евроинтеграции (1992–2011) 106
- Голованов С.А.*
Истоки процесса становления религиозных представлений античного общества 112
- Двирна К.П.*
Подготовка издания по истории профсоюза РАБПРОС в Украине в конце 20-х годов XX ст. (по материалам комиссии Истпрофа) 118
- Конта Р.М.*
Исследование проблемы развития украинской этнологии в Научном обществе им. Шевченко на страницах «Записок НОШ» (1906–1913) 123
- Крысенко Д.С.*
Место СССР в доктрине национальной безопасности первой администрации Р. Рейгана (1981–1984) 129
- Лукашенко А.И.*
Влияние христианского дуализма на повседневную жизнь монастырей, средневековое образование и искусство (III – середина XI в.) 134
- Мелешко Н.Б.*
Организация перевозки «перемещенных лиц» по территории Украинской ССР на первоначальном этапе репатриации (сентябрь–декабрь 1944 г.) 139

Contents

Sociology and the trade union movement

- Barmatova S.P.*
Social consequences of the tariff increase on housing and public service for population: sociological approach to the problem 6
- Khomeriki O.A.*
Transformational processes in Ukrainian higher education: directions and problems 12
- Yurzhenko L.V.*
Sociocultural Prediction: Opportunities and limitations of methods from the perspective of synergy approach..... 19
- Shaposhnykova I.V.*
Research of educational practices of modern students 26
- Economics. Problems of economic development***
- Wojciech Duranowski*
Critical points of view on contemporary labor relations..... 30
- Burkaltseva D.D.*
Economic security of entrepreneurship in Ukraine: state functions in the system of economic security and institutional barriers of its providing..... 35
- Malgina T.A., Kovalenko S.A.*
The XXIst century modifies the model of social development..... 41
- Opanasenko V.M.*
Motivation in the operation and development of economic systems..... 46
- Piontko N.B.*
Influence of agricultural holdings activity on the establishment of land market monopolization in Ukraine..... 50
- Tkachenko Ya.S., Nesterenko V.A.*
Financial providing of energysaving projects in Ukraine 58
- Sholudchenko S.V.*
Formation of the national tourist brand in Ukraine in the market of tourist-recreation services 65
- Shpygotska N.O.*
Approaches to enhance the efficiency of mergers and acquisitions in banking sector of Ukraine The article highlights actual issues of capital concentration in banking sector of Ukraine..... 69
- Shulgina L.M., Melnychuk V.M.*
The package value for industrial market consumers metric development..... 75

Yarmolenko J.A.

- Socio-economic impact from the introduction of marketing approaches in the activities of sanatoriums..... 83

Iatsun' A.M.

- University in the conditions of the economic transformation of society 89

Politics, history, culture

Adamovich N.N.

- The article deals with the little known pages of M.P. Drahomanov's scientific heritage on the world history..... 94

Buryak L.I.

- Social, cultural and spiritual chronotope of national memory: the problem of its structure..... 101

Butenko Y.M.

- Relations between Ukraine and Vatican City State in the context of the eurointegration during 1992 – 2005..... 106

Golovanov S.O.

- The origins of establishing process of religious beliefs in ancient society 112

Dvirna K.P.

- Preparation of publications on the history of the trade union of RABPROS in Ukraine in the late 20-ies of XXth century (based on the ISTPROF Commission documents)..... 118

Konta R.M.

- Research of the problem of Ukrainian ethnology development in Scientific Society named after Shevchenko on the pages of «Zapysky NTSh» (1906–1913)..... 123

Krysenko D.S.

- The role of the USSR in the doctrine of national security of Ronald Reagan's first administration (1981–1984) 129

Lukasenko A.I.

- Influence of Christian dualism on the daily life of the monastery, medieval education and the art (III – August. XI cent.)..... 134

Meleshko N.B.

- Organization of «displaced persons» transportation within the Ukrainian SSR in the initial phase of repatriation (September–December 1944)..... 139

12. Павлюх М. Стереотипи й образи України й українця в сучасній польській журналістиці / М. Павлюх // Вісник Львівського інституту журналістики. – 2007. – Вип 30. – С. 253-261.
13. Сікорський Р. Ключова роль Польщі / Р. Сікорський // Тиждень – The economist. – 2011. – № 25.
14. Свинцицкая И.С. От общины к церкви. (О формировании христианской церкви) / И.С. Свинцицкая. – М: Изд-во полит. лит-ры, 1985.
15. Україна – Ватикан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svit.ukrinform.ua/Vatican/vatican.php?menu=attitudes>.
16. Хоружий Г. Ватикан: історія та сучасність / Г. Хоружий. – Л.: Місіонер, 2007.
17. Jan Paweł II Pamięć i tożsamość. – Znak. – Kraków, 2005.

Бутенко Я.Н., аспірант кафедри всесвітньої історії Інституту історического образования Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова.

Отношения Украины и города-государства Ватикан в контексте евроинтеграции (1992–2011). В статье рассматриваются основные этапы становления дипломатических отношений между Украиной и городом-государством Ватикан, в частности, в контексте европейского пути развития нашего государства в период 1992–2011 гг. Проанализированы источники и историография проблемы, которые всесторонне освещают двусторонний диалог, сделаны выводы относительно положительных и отрицательных черт этих отношений. Освещен визит Папы Римского Иоанна Павла II

23–27 июня 2001 г. в Украину и охарактеризованы спровоцированные им процессы.

Ключевые слова: евроинтеграция, экуменизм, Ватикан, католическая церковь, Европейский Союз.

Ключевые слова: евроинтеграция, Святой Престол, экуменизм, христианство, Иоанн Павел II, архиепископы.

Butenko Y.M., Post-graduate student of the of World History Department of History Education Institute of National Pedagogical University named after M. Dragomanov.

Relations between Ukraine and Vatican City State in the context of the eurointegration during 1992 – 2005. The article deals with the basic stages of establishing diplomatic relations between Ukraine and the Vatican City State particularly in the context of the European development of our country in 1992-2011. The sources and historiography of problems, which comprehensively covered the bilateral dialogue are analyzed. The conclusions on the positive and negative features of this relationship are made. The visit of Pope John Paul II on 23-27 June, 2001 in Ukraine is described. The processes that were started after this visit are characterized.

Key words: European integration, ecumenism, Vatican, the Catholic Church, the European Union.

УДК 930.85:2"652"

Голованов С.О.,

канд. педаг. наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методики навчання Інституту суспільства Київського університету імені Бориса Грінченка

Витоки процесу становлення релігійних уявлень античного суспільства

У статті розглядаються питання про співвідношення світоглядних та релігійних уявлень, про чинники, що вплинули на процес становлення змісту релігійних вірувань полісного суспільства. Прідиляється увага тотемним та магічним уявленням первісних жителів Балканського півострова, які відіграли роль витоків міфологічних сюжетів. Здійснено аналіз зв'язку світу, антропоморфністю грецьких богів, обожуванням рослинного та тваринного світу, антропоморфністю грецьких богів. Обґрунтовується висновок про первинність міфологічних уявлень щодо релігійного світогляду.

Ключові слова: міфологія, світогляд, давньогрецька релігія, тотемні уявлення, хтонічний, олімпійська система, антропоморфізм, космогонія, синкретизм.

Питання світогляду античного суспільства та місця у ньому релігійної свідомості, залишається в колі інтересів дослідників античності. Причина цього полягає не лише у тому, що світоглядні уявлення, самі по собі є результатом повсякденного буття суспільства та окремого індивіда. Світогляд як система поглядів має величезне практичне значення,

© Голованов С.О., 2013

впливаючи, в порядку зворотного зв'язку, на норми поведінки, та взагалі, на повсякденне життя людей. Стан світогляду як суспільства в цілому, так і окремого індивіда важливо розглядати не як сталу дійсність, а як феномен ментальності у його поступовому розвитку, трансформації під впливом суспільних, економічних, політичних умов, що постійно змінювалися. Під поняттям «світогляд» ми розуміємо «...систему узагальнених поглядів на об'єктивний світ та місце людини у ньому, на ставлення людей до дійсності, що їх оточує, та до самих себе» [9, с. 811]. Загальне визначення характеру світогляду античного суспільства як релігійного не викликає жодних заперечень. Але така однозначність не усуває необхідності заглибитися до аналізу кількох аспектів, які мають місце в цьому питанні, надто, коли йдеться про античне суспільство. Зокрема, це питання про пріоритетність релігії чи міфології у формуванні античного світогляду та про характер зв'язку і взаємовпливу вказаних компонентів протягом періоду, який охоплює обрана нами проблематика. Важливе місце у цьому контексті посідає, безумовно, структура античної релігійної свідомості. Нарешті, мабуть, найбільш важливим для нашого дослідження є вплив релігійного світогляду античності на характер та напрям розвитку полісного суспільства, інших компонентів античного світогляду. Ми свідомо не ставили на пріоритетне місце питання про зміст давньогрецької релігії, оскільки ця сторона проблеми достатньо висвітлена такими дослідниками як Ю. Белох, А. Боннар, І. Вінкельман, Р. Грейвс, Ф.Ф. Зелінський, А.Ф. Лосєв, В.Ф. Асмус, М.А. Кун. Водночас, не приділити уваги цьому питанню нам здається також недоречним, оскільки без розгляду змістової сторони релігійного світогляду неможливо успішно розкрити аспект еволюційного розвитку цього світогляду. Крім того, обмежений обсяг статті не залишає нам можливості висвітлити питання структури античної релігійної свідомості, її впливу на суспільний розвиток.

Дослідженням обраної для розгляду проблеми займалося чимало авторитетних дослідників. Особливий інтерес викликає позиція окремих науковців щодо витоків релігійних уявлень в античному суспільстві, на етапі його формування та розквіту. При визначенні першочерговості виникнення міфології чи релігії більшість авторів вважає природним схилитися до визнання випереджувачого формування міфології щодо релігії. Так, Ю. Белох дотримується точки зору, згідно з якою релігійні уявлення стародавніх греків формувалися на ґрунті міфічних уявлень, основою яких стали первинні тотемні уявлення мешканців Європи та зокрема Балканського півострова [4, с. 118]. Отже, на його думку, міф є первинною формою світогляду. Утворення міфу, в свою чергу, було обумовлене прагненням людського духу пояснити собі причини виникнення явищ та предметів, що нас оточують. Період творення міфів Ю. Белох вважає однією зі стадій розвитку людського мислення, яка порівнюється з варварством. Міф процвітає лише в епоху незнання, неосвіченості. За такою класифікацією, процес формування античної релігійної свідомості, за наведеною класифікацією, слід шукати в першому, хтонічному періоді. На цьому етапі релігійне почуття є особливо сильним. Формується уявлення про надприродні сили, що існують навколо людини. Страх перед ними є вираженням страху перед всевладдям природи, її нездоланною могутністю [5, с. 183]. А. Боннар вважає, що для розуміння змісту грецької античної релігії її не можна порівнювати чи шукати у ній аналогії з християнством. Страх людини перед природою поступово переходить у прагнення знайти порозуміння з цими силами, які уявляються у вигляді духів як добрих, так і злих. На цьому підґрунті й починається синтез релігійного світогляду. Певну однотайність з Ю. Белохом в цьому питанні висловлює Р. Грейвс. Він вважає, що від часу неоліту в Європі релігійна система не однорідною та базувалася на містичному зв'язку між богинею Місяця та її синами, які були від початку об'єднані в тотемні братрії. Згідно з Р. Грейвсом, у стародавній Європі взагалі не було богів. Віра в богів формувалася в процесі подальшого розвитку первісних форм релігійних вірувань: анімізму, тотемізму, фетишизму та магії. Анімістичні уявлення, починаючи з первісної доби, поступово розвивалися в ідею одушевлення всієї природи. Той, хто визнавав існування людської душі, відповідно мав визнати її існування також у тваринах, відтак і в рослинах. Поступово ця віра поширилася на всю органічну та неорганічну

природу. Так складається уявлення про існування духів моря, лісів, річок (у міфології з'являються наяди, дріади, – морські та лісові німфи). У процесі розвитку, подальшого ускладнення і диференціації релігійні погляди синтезувалися та втілювалися в ідею матері-богині (Ἥρα Μητήρ). Первісне релігійне уявлення не потребувало ідеї батьківства. Безсмертною та єдиною була лише Велика богиня. В неї були чоловіки-співправителі, однак вона брала з ними шлюб лише для задоволення та народження дітей. Обряди на честь покровительки вогнища виконувалися у вигляді принесення в жертву чоловіка-царя. Одразу ж, на місце померлого (точніше вбитого) царя заступав новий чоловік, якому лишалося правити рік, до наступного жертвоприношення [5, с. 7]. Згодом публічне жертвоприношення перетворилося на принесення жертви на честь Гестії – покровительки домашнього вогнища. Відчуваючи свою залежність від сил природи, людина прагнула «домовитися» з цими силами, встановити з ними дружні стосунки. Оскільки первинних духів уявляли у вигляді власне людського духу, то вважалося, що їх прихильність можна здобути за допомогою тих самих засобів, які приносили задоволення людям, тобто подарунками, коштовностями та смачною їжею. Таким чином, міфічні образи ставали предметом релігійного шанування. Варто додати, що Ю. Белох вважає людські жертви залишковими ознаками первісного канібалізму [4 т. 1., с. 141]. На думку науковця, жертвоприношення здійснювалися, починаючи з гомерівської доби, на одних і тих самих місцях – там, де ближче до духа чи божества, якому жертву адресовано. За роки здійснення ритуалів це місце накопичувало шар за шаром, відкладання попелу, де утворювався невеликий пагорб. З часом саме на цих місцях і будували перші храми [4, с. 120].

На думку В.С. Сергеева, міфологія виконувала самотійну особливу функцію. Міфи були першою спробою осягти дійсність, що оточувала людей і надати вихід творчій фантазії. Вчений зазначає, що деякі міфи сягають глибокої давнини, інші були створені у більш пізній період розселення греків у басейні Егейського моря. Особливе та своєрідне значення міфології автор вбачає у тому, що міфи збереглися до нашого часу не у вигляді казок, а у художньо-філософському оформленні. Він вважає, що грецька міфологія є по суті зібранням оповідей і переказів, вилучених з епічних та ліричних творів поетів, філософів та істориків. Саме вони надавали міфам художньої, естетичної форми. Саме з міфів черпала своє наповнення грецька література. Цим пояснюється те, що у процесі розвитку грецька міфологія обростала численними нашаруваннями, які іноді повністю затьмарювали її первісний зміст [8, с. 271]. У міфах знаходили точку опори релігійні уявлення античності. Завдяки цьому міфи залишаються чи не єдиним джерелом, що дозволяє нам відтворити грецьку релігію як одну з найдавніших форм грецької полісної ідеології.

Щодо питання сутності античної релігії, Ф.Ф. Зелінський вважає її проявом тотемних уявлень первісної доби. Як відомо, природа тотемізму полягає в обоженні рослинного та тваринного світу природи. У цьому полягає причина часткового зооморфізму грецьких богів. Ф.Ф. Зелінський зазначає, що згодом цей зооморфізм трансформувався та зберігся у вигляді тваринних епітетів уже цілком антропоморфних олімпійських богів (Волоока Гера, Совоока Афіна, Аполлон Лікейський, тобто «вовчий»), а також в образах священних тварин, яких асоціювали з кожним із мешканців Олімпу. (Сова для Афіни, Орел для Зевса, Кінь для Посейдона тощо) [6, с. 14-15]. До сфери залишкових тотемних уявлень науковець також відносить обоження рослинного світу. Річки, гаї, струмки, навіть море ставали місцем мешкання богів, навіть усвідомлювалися, як втілення самого божества. Грецький землероб, наприклад, кидаючи зерно в оранку, відчував, що ступає по тілу богині-матері, яка народжує хліб і взагалі, дає життя всьому живому на світі [5, т. 1, с. 189].

На нашу думку, позиція згаданих авторів стосовно первинності міфології щодо релігійного світогляду, аргументована належним чином. На її підтримку виступає також і той факт, що міфічні елементи містяться в змісті античної релігії у найнесподіваніших місцях. І навпаки, складно навести приклади розвинутої системи релігійних уявлень у змісті міфології. Зокрема, у міфології відсутні чіткі уявлення про потойбічний світ. Постаті богів тут мають здебільшого синкретичний, недиференційований зміст. На думку Ю. Белоха, це є свідченням початкового, нерозвинутого стану світоглядних уявлень.

Природним чином постає питання про витоки самих міфологічних уявлень. Якщо розглядати первісні витoki усього масиву міфологічних уявлень та сюжетів, то Р.Грейвс вважає таким міф про Химеру (Χιμείρα), що означало «коза». У синкретичному за характером змісті цього символу втілювалося будь-яке уявлення про все надприродне. Наприкінці III тис. до н.е. Химера сприймалася як певна геральдична емблема у вигляді складеного зображення, яке мало голову лева, тулуб кози та хвіст змії. Проте не всі грецькі міфи сходять до Химери. Звісно, вона відіграла суттєву роль у міфологічній уяві. Та, водночас, існувало безліч архаїчних магичних компонентів, які не збереглися. У Химері слід вбачати певний елемент архаїчної іконографії [6, с. 6]. При чому, Р.Грейвс застерігає від спроб поєднати міфологічний зміст із жанрами, що утворюють певну структуру релігійної свідомості, такими як: філософські алегорії, що виявляються, наприклад, у гесіодовській космогонії; сатира чи пародія, які втілено в описаннях Атлантиди у Силена; сентиментальна притча, подібно до історії Нарцисса та Ехо; белетризація історії (пригоди Аріона з дельфіном); політична пропаганда (об'єднання Аттики Тезеєм); анекдоти («альковний фарс» за участі Геракла, який запліднив за одну ніч 50 дів); героїчне сказання (основний зміст «Іліади») [5, т.1, с. 189]. Витоки грецької міфології ми можемо знайти ще за часів, які випереджають появу на Балканах ахейців. У ранніх міфах можна відстежити поступову зміну матрилінійної на патрилінійну систему успадкування влади, процес формування регіональних держав з племен, які прибули на Балкани з півночі, становлення жрецьких монархій тощо. У цей період боги поки що відсутні в системі релігійних уявлень ахейців. Світ надприродного охоплює синкретичний за змістом, культ Великої богині Матері. У міфологічних сюжетах дієвими особами виступають сили природи, всесвіту: Сонце, Місяць, Море та їм подібні. Поступово із тлумачення трьох фаз Місяця: молодого, повного й такого, що збігає, виокремлюються три фази матриархату: діва (παρθένος), німфа (νύμφη), тобто жінка шлюбного віку, та стара. З таким тлумаченням згодом поєднується річний цикл Сонця: весна набуває характеристик діви, літо стає німфою, а зима – старою. Так, природу з її сезонними фазами почали ідентифікувати з міфічними істотами, які набувають самостійних іпостасей. Людська свідомість поступово наповнює зміст цих істот за власною подобою. Тому стосунки між міфічними персонажами звісно стали відображати стосунки, які побутували у суспільстві. У сюжеті, де німфа панувала над земними чоловіками чи юнаками, відображалася панування цариці над царями-жерцями, тобто чоловіками.

Значний масив міфологічних сюжетів відображає також перемогу чоловічої влади. Прикладом цього є міф, де Беллерофонт сідає на Пегаса та вбиває Химеру, а також схожий сюжет про перемогу Персея над Медузою Горгоною. З приходом на Балкани дорійців наприкінці II тис. до н.е. панування чоловіків установилося остаточно. Тому генеалогія богів набуває патрилінійного характеру.

На межі приходу дорійців на Балкани встановлюється також Олімпійська система. Вона виникає як складний комплекс, що поєднував систему міфологічних та релігійних уявлень. Олімпійська система – це результат компромісу еллінських та попередніх, доеллінських уявлень. Спершу над усіма богами править подружжя Зевса та Гери. Однак поступово Гера відсувається на другий план. Така інтерпретація міфів цілковито спирається на археологічне та антропологічне підґрунтя. Будь-яке інше тлумачення, на думку Р.Грейвса, є безпідставним. Зокрема, він заперечує позицію К. Юнга щодо тлумачення таких міфічних персонажів як: Химера, Сфінкс, Горгона, кентаври, сатири тощо, як прояв колективного підсвідомого. На його думку, з якою не можна не погодитися, сюжети, де Зевс народжує Афіну зі своєї голови, або Крон відригує власних дітей, яких проковтнув, не є нестримною фантазією, а являють собою оригінальну теологічну догму, в якій знайшли відображення моменти суспільних процесів та конфліктів, що сталися між ахейцями та доахейським, пелазгічним населенням Балканського півострова.

Міфами обростали і самі релігійні ритуали. Стрижневий зміст міфологічних сюжетів зосереджувався на шануванні сонячного божества. Його представниками у земному житті були чоловіки. На V ст. до н.е. жертвна посудина та страви для нього, на відміну від попереднього архаїчного періоду, вже відсуваються на другий план. Безпосередній акт

жертвоприношень тварин залишається в центрі ритуалу. Але тепер він почав дублюватися ритуальними змаганнями – агонем (ἀγών), який подавався як спрощений варіант війни. Життя завжди перемагало. [10, с. 2]. У ньому брали участь два персонажі – смерть та життя. Життя завжди перемагало. Саме її втіленням ставав чоловік – атлет. Так створювався новий ідеал воїна, на доповнення попереднього. Цей синтетичний образ, на думку А. Акімової, відсуває на другий план найдавнішу постать мисливця і стає центром нової полісної культури [8, с. 234]. Цей процес у тій чи іншій формі відобразився на всіх різновидах грецького мистецтва. Подібні ідеали мали на увазі виховання вивершеної, досконалої людини – красивої тілом та звитязною духом. Саме до цього ідеалу додається поняття калокагатії – (καλός καί ἀγαθός), тобто краси, доброчесності та благородства, притаманних аристократії, всупереч поганому (κακός) – представники міст, які прославили на змаганнях свій поліс, набували честі бути увічненими на стелах та у статуях, що встановлювалися у святилищах. Дослідження міфології варто здійснювати, спираючись на результати археологічних, історичних досліджень. Зміст античної таких міфологічних уявлень і відбувалася концентрація релігійного змісту. Зміст античної релігії продовжував вбирати в себе попередні, первісні форми релігійної свідомості: анімістичні, тотемні, магічні, елементи фетишизму. У надрах нової релігійної системи ці форми перевтілювалися, набували нового вигляду, поєднувалися між собою, створюючи на міфологічному ґрунті більш-менш цілісну систему світобачення. Незрозумілість окремих міфологічних сюжетів Р.Грейвс пояснює як результат випадкової або свідомої неправильної інтерпретації священних зображень чи драматичних ритуалів. Це явище він називає «іконотропія», яке зустрічається в будь-якій релігії, що намагається приховати радикальні зміни стародавніх вірувань. Випадки іконотропії у грецькій міфології трапляється доволі часто. Так, наприклад, «суд Паріса», де герою необхідно визначити, яка з богинь є найчарівнішою та вручити їй яблуко, Грейвс вважає всього лише свідченням давнього ритуалу, який уже не існував у часи Гомера та Гесіода. Яблуко символізує любов богині, кушлену ціною життя, воно є для Паріса пропуском до потойбічного яблуневого саду, куди потрапляють душі героїв. Такий же дарунок вручають Гераклові три гесперида, а Адамові – «матір роду людського» Єва [5, с. 13].

Релігія, таким чином, закономірно виростала з міфологічних сюжетів під впливом повсякденних занять, господарської діяльності. Особлива пошана віддавалася культурам богів, які втілювали функції природи, найбільш значущі для людей та їх господарювання.

Але, водночас, не слід ототожнювати релігію з міфологією. Численні сторони релігії недосить повно або навіть зовсім не відображені у міфах. Про них можна дізнатися лише з пам'яток матеріальної культури, мистецьких творів.

Ми не ставили собі завдання відстежити у цій статті процес трансформації релігійних уявлень з первісного ступеня до стрункої світоглядної системи. Варто лише зазначити, що найбільш характерною ознакою такої трансформації Ю. Белох вважає появу імен для богів. Він зазначає, що «...ім'я є першою індивідуальною рисою, яка виокремлює кожне божество у середовища його співбратів, тому всюди, де один народ позичає в іншого релігійні уявлення, він позичає разом із ними й імена богів» [4, т. 1, с. 125]. Тож, поступова персоніфікація божеств сприяла конкретизації їх культу. Хоча, варто пам'ятати, що грецька релігія назавжди зберегла дещо розмитий, неконкретний характер свого змісту, що робить її схожою на фольклор [5, т. 1, с. 183]. Це, до речі, є додатковою вказівкою коренів виникнення та напряму розвитку античної релігії. Виокремившись із фольклору, який набув міфологічної форми, антична релігія на весь час свого існування зберегла з ним тісний зв'язок. Такий зв'язок, між іншим, сприяв художньому вибудовуванню, конкретизації змісту міфологічних сюжетів у порядку зворотного зв'язку, надання їм композиційної стрункости. Тепер боги стають дійовими особами, персонажами міфологічних пригод. У цих пригодах своїми чеснотами та вадами, боги набувають усе більшої схожості з людьми. Грецьке мислення, таким чином, еволюціонувало до утворення відсторонених уявлень. Греки почали надавати таким поняттям вигляд реальних осіб [4, т. 1, с. 130]. Так з'явився Бог грому та блискавок Зевс, бог війни Арес,

богиня перемоги Ніке, бог кохання Ерос тощо. Ці культу продовжували існувати поряд із залишками тотемних культів тварин.

Більшість дослідників вважає, що остаточне оформлення олімпійської релігії відбулося в період панування аристократії. Така форма релігії виникає як компроміс між еллінським та різними уявленнями божества. Божества жіночої статі набувають статусу, підпорядкованого богам-чоловікам (Гера, Афіна, Гестія). Так, переважання богів над богинями, на думку дослідників, відображає трансформації, що відбулися в суспільстві протягом архаїчного періоду [8, с. 274; 6, с. 62; 5, с. 12]. Проте, слід мати на увазі, що у період, який охоплюють хронологічні межі нашого дослідження, розвиток і трансформація релігійного змісту вається зростання ролі селянства, на перший план виступає шанування землеробських божеств. З VI ст. до н.е. провідну роль в Афінах починає відігравати культ Діоніса, поряд із продовженням шанування традиційних олімпійських культів Аполлона та Артеміди. Найбільш яскраво цей процес проявляється на етапі тиранії Пісистрага.

Література:

1. Акимова Л. Искусство Древней Греции / Л. Акимова // Геометрика. Арханка. – СПб., 2007. – 396 с.
2. Асмус В.Ф. История античной философии / В.Ф. Асмус. – М., 1998. – 320 с.
3. Багаевский Б.Л. Земледельческая религия Афин. Т. 1. / Б.Л. Багаевский. – Петроград, 1916. – 257 с.
4. Белох Ю. История Греции: пер.с немец. Т. 1–2. / Ю. Белох.– М., 2009. – 515 с.
5. Боннар А. Греческая цивилизация: пер. с франц. Т.1-3. / А. Боннар. – М., 1992. – 269 с.
6. Грейвс Р. Мифы древней Греции / Р. Грейвс. – М., 1992. – 620 с.
7. Зелинский Ф.Ф. Древнегреческая религия / Ф.Ф. Зелинский. – К., 1993. – 320 с.
8. Кун Н.А. Легенды и мифы Древней Греции / Н.А. Кун. – Душанбе, 1988. – 463 с.
9. Сергеев В.С. История Древней Греции / В.С. Сергеев. – М.; СПб., 2008. – 927 с.
10. Советский энциклопедический словарь. – изд. 4-е. – М., 1979. – 1600 с.
11. Фрайденберг О.М. Поэтика сюжета и жанра / О.М. Фрайденберг // Период античной литературы. – М.: Лабиринт, 1997. – 448 с.

Голованов С.А., канд. педаг. наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методики навчання Інституту суспільства Київського університету імені Бориса Грінченка

Истоки процесса становления религиозных представлений античного общества. В статье рассматриваются вопросы о соотношении мировоззренческих и религиозных представлений, о факторах, повлиявших на процесс становления содержания религиозных верований полисного общества. Уделяется внимание тотемным и магическим представлениям первобытных жителей Балканского полуострова, сыгравшим роль источников магических сюжетов. Осуществлен анализ связи этих сюжетов с характером древнегреческой религии, обожествлением растительного и животного мира, антропоморфностью греческих богов. Обосновывается вывод о первичности мифологических представлений относительно религиозного мировоззрения.

Ключевые слова: мифология, мировоззрение, древнегреческая религия, тотемные представления, хтонический, олимпийская система, антропоморфизм, космогония, синкретизм.

Golovanov S.O., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Teaching methods Department of Institute of Society of Kyiv University named after Boris Grinchenko

The origins of establishing process of religious beliefs in ancient society. The issues of the relationship between philosophical and religious ideas, factors which influenced the process of the content of religious beliefs of polis society are considered in the article. Special attention is paid to totem and magical perceptions of primitive inhabitants of the Balkan Peninsula, who played an important role in the mythological origins. The analysis of the connection between these subjects with the character of the ancient Greek religion as well as the deification of plant and animal world and Anthropomorphic Greek gods is done. The conclusion about the priority of mythological representations regarding to the religious outlook is made.

Key words: mythology, philosophy, ancient Greek religion, totem perceptions, the Olympic system, anthropomorphism, cosmogony, syncretism.

Автори номера

Адамович

Наталія Миколаївна,

кандидат історичних наук, асистент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Барматова

Світлана Петрівна,

доктор соціологічних наук, завідувач кафедри соціології та соціального управління Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України (далі – АПСВ ФПУ)

Буркальцева

Діана Дмитрівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Феодосійської фінансово-економічної академії Київського університету ринкових відносин

Буряк Лариса Іванівна,

доктор історичних наук, доцент, завідувач відділу дослідження впливу на національну пам'ять соціальних і духовно-культурних чинників Українського інституту національної пам'яті

Бутенко

Яніна Миколаївна,

аспірант кафедри всесвітньої історії Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Голованов

Сергій Олександрович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методики навчання Інституту суспільства Київського університету імені Бориса Грінченка

Двірна

Катерина Петрівна,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Войчек Дурановский,

доктор філософії, проректор з наукової роботи та міжнародних відносин Педагогічного інституту Варшави, член польського товариства соціальної політики

Коваленко

Снежана Александровна,

кандидат сільськогосподарських наук, завідувача кафедрою менеджмента и економіки Гомельского филиала Международного университета «МИТСО»

Конта

Ростислав Михайлович,

кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Крисенко

Дмитро Сергійович,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв

Лукашенко

Аліса Іванівна,

кандидат історичних наук, доцент кафедри країнознавства та міжнародного туризму Київського міжнародного університету

Мальгина

Тамара Александровна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджмента и економіки Гомельского филиала Международного университета «МИТСО»

Мелешко

Наталія Борисівна,

аспірант Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

- Мельничук Віра Миколаївна,** аспірант кафедри менеджменту Національного технічного університету України «КПІ»
- Нестеренко Владислав Андрійович,** студент IV курсу економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- Опанасенко Володимир Михайлович,** кандидат економічних наук, старший викладач кафедри історії та теорії господарства Київського національного університету імені Вадима Гетьмана
- П'юнтко Наталія Богданівна,** аспірант кафедри економічної теорії та економіки підприємства АПСВ ФПУ
- Ткаченко Яніна Станіславівна,** кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів та кредиту АПСВ ФПУ
- Хомерікі Олена Анатоліївна,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціології Національного авіаційного університету
- Шапошнікова Ірина Василівна,** кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи та соціальної психології, декан факультету психології історії та соціології Херсонського державного університету
- Шолудченко Сергій Васильович,** кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу АПСВ ФПУ
- Шниготська Наталія Олегівна,** аспірант кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- Шульгіна Людмила Михайлівна,** доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту Національного технічного університету України «КПІ»
- Юрженко Лілія Вікторівна,** кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та профспілкового руху АПСВ ФПУ
- Ярмоленко Юлія Олександрівна,** старший викладач кафедри маркетингу та менеджменту АПСВ ФПУ
- Яцунь Олександр Михайлович,** кандидат економічних наук, Голова Київської міської організації Профспілки освіти і науки України

ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ

Стаття повинна розкривати зміст однієї з рубрик збірника:

- 1) Соціальне управління і профспілковий рух;
- 2) Економіка. Проблеми економічного дослідження;
- 3) Політика, історія, культура
- 4) Наукові рецензії.

Автор статті відповідає за правильність і достовірність викладеного матеріалу, за належність останнього йому особисто.

Обсяг статті – від 6 до 12 сторінок машинопису.

Стаття повинна вміщувати такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язування даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі (витяг з постанови Президії Вищої атестаційної комісії України від 15.01.2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України». – Бюлетень ВАК України. – 2003. – № 1).

Текст статті друкується на папері стандартного формату (A4) через 1,5 інтервала з дотриманням таких розмірів полів: верхнього, нижнього і лівого – 2 см, правого – 1 см.

Весь текст повинен бути набраний шрифтом *Times New Roman 14 pt* в одну колонку без застосування будь-якого форматування. Не допускається використання вставок та гіперпосилань. Можна виділяти окремі частини тексту курсивом або напівжирним шрифтом. Формули обов'язково повинні розмічатися. Посилання на літературу розміщується наприкінці тексту.

Ілюстрований матеріал виконується чітко і якісно. Посилання на ілюстрації у тексті статті – обов'язкове.

Разом із друкованою статтею (2 прим.) подається електронний варіант на дискеті, або CD-R диску. Файл статті повинен бути збережений у форматі RTF або у форматі MSWord. Екранні копії, схеми, малюнки та фотографії записуються на дискеті окремими графічними файлами форматів TIFF, BMP, GIF, JPG, в імені яких повинен вказуватись номер малюнка в статті, наприклад, рис_10. тиф. На дискеті обов'язковими мають бути тільки файли, які відносяться до змісту статті. На етикетці дискети необхідно вказати прізвище та ініціали автора/авторів.

Структура статті: прізвище і ініціали автора, назва статті, анотації (рос., англ.), ключові слова, текст статті, бібліографія.

Наприклад:

Рубрика 5

Іванов Іван Іванович

Підготовка військових кадрів...:

1944–1950 рр.

...отримали вказівку партійних органів спрямувати першочергові удари на ліквідацію терористичних угруповань ОУН у містах і райцентрах [1, арк.10; 37, арк.27]. Найбільш уражені диверсіями стали райони Полісся та наближені до державного кордону залізничні відтинки Прикарпаття [2, с. 213].

Література

1. Військове виховання підрозділів СБ у 1941–1943 рр. див.: Огороднік В. Військова підготовка відділів Служби безпеки ОУН (Б) у 1940–1943 рр. /Валерій Огороднік //Вісник Академії праці і соціальних відносин ФПУ. – 2008. – № 4. – С. 64–70.
2. Биструхін Г. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920–1945). Моногр. /Г. Биструхін, Д. Веденєєв. – К.: Генеза, 2006. – 408 с.

Автор підписується на звороті останньої сторінки.

До статті додаються:

1) УДК;

2) прізвище та ініціали автора (рів), назва статті, анотація, ключові слова (укр., рос., англ. мовами);

3) дві рецензії

2. одна з них може бути затверджена кафедрою або науково-дослідним відділом, де працює автор;

3. друга – зовнішня;

3) відомості про автора: прізвище, ім'я, по батькові, повністю звання, посада, контактні телефони.

Наприклад:

Іванов Іван Іванович, кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Академії праці і соціальних відносин ФПУ.

Телефон: 526 – 15 – 45; e-mail: edit@socosvita.kiev.ua

До статті можуть бути внесені зміни редакційного характеру без згоди авторів.

До рубрики «**Наукові рецензії**» подаються матеріали українською мовою (обсягом від 3 до 6 стор.) у двох варіантах:

роздрукований за підписом автора рецензії і печаткою;

електронний на дискеті 3,5 дюйма.

Після подання матеріалу редколегія журналу в місячний термін розглядає доцільність розміщення рецензії, а науковий редактор вносить правки редакційного характеру (якщо це потрібно) та письмово погоджує їх з автором рецензованої роботи, або рецензентом. Поданий матеріал відображає точку зору рецензента, яка може не збігатися з позицією редколегії журналу.

Роздруковані матеріали і дискета авторів не повертаються.